

OKAZAŁE DRZEWA ZABYTKOWEGO PARKU W POTULICACH W GMINIE LIPKA

Mariusz R. Szczepański¹, Dorota Wrońska-Pilarek²✉

¹Departament Środowiska, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu
Plac Teatralny 2, 87-100 Toruń

²Katedra Botaniki Leśnej, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
ul. Wojska Polskiego 71D, 60-625 Poznań

ABSTRAKT

Wstęp. Zabytkowy park pałacowy w Potulicach powstał w pierwszej połowie XIX wieku. Jest on jednym z pięciu zabytkowych parków w gminie Lipka. Został wpisany do rejestru zabytków w 1982 roku pod numerem A-421. Celem pracy było wykonanie inwentaryzacji okazałych drzew, ustalenie ich rozmieszczenia, aktualnych wymiarów i stanu zdrowotnego oraz porównanie z inwentaryzacją z 1980 roku.

Materiał i metody. Badania terenowe przeprowadzono w sezonie wegetacyjnym 2018 i 2019 roku. Pomierzono obwody, wysokości drzew oraz oceniono stan zdrowotny. Ustalono także ich lokalizację (GPS) oraz stworzono mapę rozmieszczenia okazałych drzew.

Wyniki. Zinwentaryzowano 100 cennych, okazałych drzew, z których 37 ma obwody pomnikowe. Należą one do 15 gatunków, pochodzących z 14 rodzajów i 9 rodzin. W parku w Potulicach najczęściej spotykanymi okazałymi drzewami są: *Fraxinus excelsior*, *Aesculus hippocastanum*, *Acer platanoides* oraz *Carpinus betulus*.

Wnioski. Dzięki prowadzonym zabiegom pielęgnacyjnym stan zdrowotny większości (77%) okazałych drzew jest dobry (1) lub bardzo dobry (0). Obecny stan parku w Potulicach można uznać za średni. Zachowały się tutaj aleje grabowe, polany, stawy oraz cenny starodrzew.

Słowa kluczowe: dendroflora, park zabytkowy, inwentaryzacja dendrologiczna, gmina Lipka

WSTĘP

Okazałe pojedyncze drzewa, grupy drzew lub ich aleje można spotkać w parkach narodowych, krajobrazowych, na użytkach ekologicznych, czy też w zabytkowych parkach i ogrodach. Te dwa ostatnie rodzaje obiektów pełnią wiele różnorodnych funkcji: edukacyjnych, kulturalnych, rekreacyjnych czy historycznych. Nierzadko są też atrakcją turystyczną i wizytówką danego regionu oraz stanowią ostoję dla wielu chronionych gatunków

fauny i flory, w tym drzew objętych ochroną w formie pomników przyrody (Kasprzak, 2011; Łapiński i Łapiński, 2014; Olaczek, 1978; Radzion i in., 2018).

W przeszłości parki miejskie były przeznaczane dla ich mieszkańców głównie jako miejsce rekreacji i wypoczynku, natomiast parki wiejskie miały zdobić siedzibę właściciela i podnosić jego prestiż (Dylawerka i in., 2004). Obecnie w Polsce zewidencjonowano

Badania sfinansowano ze środków własnych autora.

✉ dorota.wronska-pilarek@up.poznan.pl, <http://orcid.org/0000-0003-2431-6192>

9747 parków i ogrodów historycznych, w tym 7474 zabytkowych parków i ogrodów wpisanych do rejestru zabytków (GUS, 2017). W naszym kraju stwierdzono 3338 parków dworskich oraz 2135 parków pałacowych i zamkowych. W samej Wielkopolsce po II wojnie światowej istniało około 1000 parków wiejskich (Czekalski, 1988). Obecnie na terenie województwa wielkopolskiego stwierdzono 1044 parki zabytkowe, w tym 488 parków dworskich oraz 338 pałacowych i zamkowych (Bożętka, 2007; Ochrona..., 2017).

Na terenie powiatu złotowskiego istnieje 18 parków wpisanych do rejestru zabytków. Znajdują się one (WUOZ, b.d.): osiem w gminie Złotów (Buntowo, Grodno, Nowy Dwór, Radawnica, Skic, Sławianowo, Stawnica i Złotów), pięć w gminie Lipka (Debrzno Wieś, Lipka, Mały Buczek, Potulice, Scholastykowo), trzy w gminie Krajenka (Bartoszkowo, Krajenka, Maryniec.), po jednym w gminach Zakrzewo (Kujan) i Jastrowie (Trzebieszki).

Parki wiejskie wyróżnia często bogata i zróżnicowana dendroflora. W dawnych bowiem czasach zamożni właściciele sprowadzali mniej znane gatunki i odmiany. Przykładem może być zabytkowy park dworski w Małym Buczku, w którym występuje 66 taksonów roślin drzewiastych o nietypowych kształtach liści, ciekawym pokroju i różnych odmianach barwnych (Szczepański i in., 2018).

Jak dotychczas inwentaryzację dendroflory parku w Potulicach wykonali Majewski i in. (1980). Była to skrócona inwentaryzacja roślin (uproszczona).

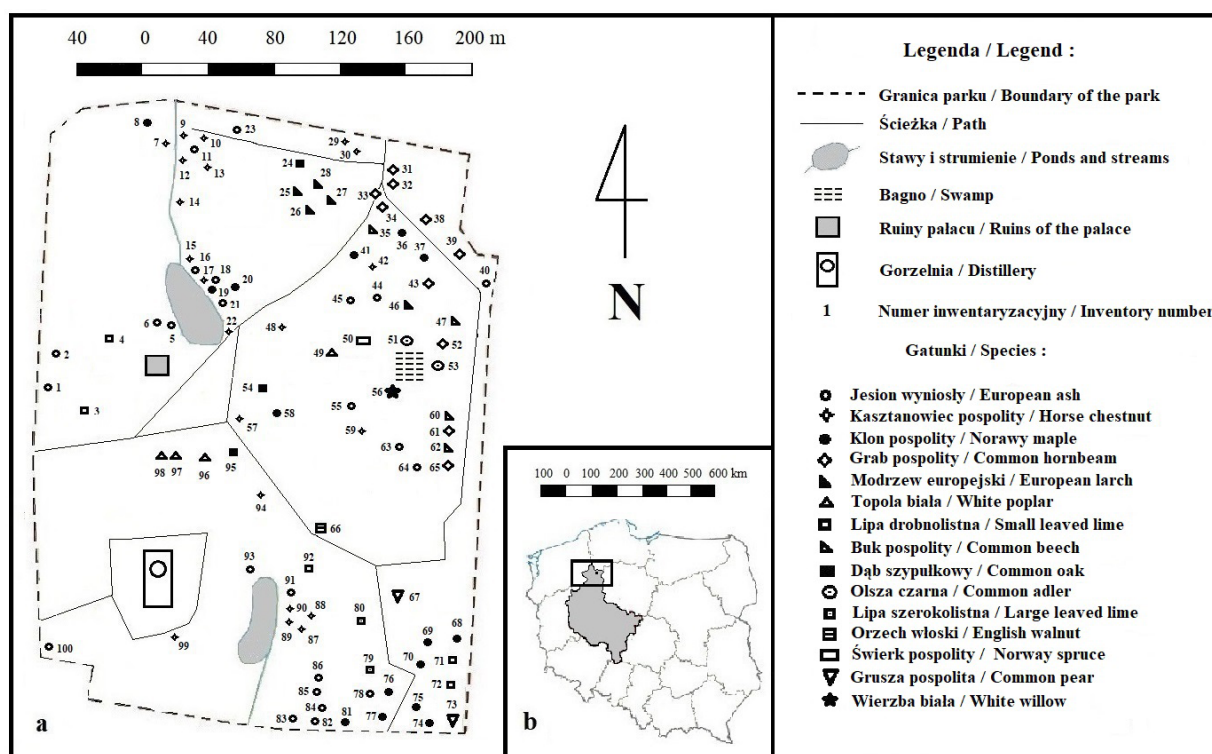
Celem pracy było wykonanie inwentaryzacji okazałych drzew zabytkowego parku w Potulicach, ustalenie ich rozmieszczenia w parku, obecnych wymiarów i stanu zdrowotnego oraz porównanie z inwentaryzacją z 1980 roku.

Zabytkowy park w Potulicach, ze względu na duże wartości krajobrazowe i historyczne, 12 marca 1982 roku został wpisany do rejestru zabytków pod numerem A-421. Pierwsza wzmianka o wsi Potulicz pojawiła się już w 1479 roku (Vollack, 1989). Jej nazwa zmieniała się w ciągu wieków (Potulicze, Pottlitz, Potulice), ale zawsze odnosiła się do miejsca schronienia, azylu czy przytulku. Dawniej we wsi znajdowały się: szkoła, która istniała już w 1773 roku, katolicka kaplica św. Stanisława – wzniesiona w 1653, a zniszczona i zburzona w 1766 roku – oraz cegielnia (Vollack, 1989). Był również pałac usytuowany

na granicy między parkiem a dziedzińcem, przebudowany w pierwszej połowie XIX wieku. Z czasem pałac popadał w ruinę i został rozebrany pod koniec lat sześćdziesiątych XIX wieku. Niewiele pozostało z dawnych zabudowań. Do dziś zachowały się gorzelnia z 1838 roku, budynki folwarczne o konstrukcji szachulcowej i ceglanej oraz park (Auer i in., 1999).

Jak podają Majewski i in. (1980), zabytkowy park pałacowy w Potulicach powstał w pierwszej połowie XIX wieku w stylu angielskim – krajobrazowym, jednakże już w drugiej połowie XIX wieku jego styl został zmieniony na naturalistyczny. Obecnie w parku znajdują się dwa stawy, trzy polany widokowe, aleje grabowe oraz niezwykle cenny i różnorodny pod względem gatunkowym starodrzew. Wymienione układy nie są w pełni czytelne. Polany są koszone zbyt rzadko, latem stawy wysychają i zarastają, natomiast aleje grabowe ulegają zatarciu przez samosiew klonu. Jednakże ogólny stan parku można uznać za średni. Obecnie park pełni funkcję rekreacyjną – dla dzieci przygotowano plac zabaw oraz miejsce do gry w siatkówkę.

Styl angielski zaczął być niezwykle popularny w XVII wieku. Drzewa sadzono w swobodnych grupach i nie były one formowane, otwarto widok na łąki i pola. Alejom, trawinkom, kwietnikom oraz zbiornikom wodnym nadano kształty zbliżone do form naturalnych. W historycznym rozwoju stylu angielskiego wyróżnia się nurty: sentymentalny, romantyczny i naturalistyczny. W drugiej połowie XIX wieku zapanował ostatni z wymienionych. Układ ogrodów jeszcze bardziej starano się upodobnić do naturalnego, z tym że coraz chętniej wprowadzano obce gatunki i ozdobne formy drzew. Szczególną uwagę zwracano na ukształtowanie najbliższego otoczenia domu. Sadzono coraz więcej gatunków krzewów ozdobnych i kwiatów (Dylawerska i in., 2004). Jak podają Majewski i in. (1980), zabytkowy park pałacowy w Potulicach był dawniej otoczony niewysokim murem zbudowanym z czerwonej cegły o podstawie z kamienia polnego. Do dziś zachowały się fragmenty muru w północnej, wschodniej i zachodniej części parku. Wymienieni autorzy twierdzą, że mur stał także przy południowej granicy parku, o czym świadczą ceglane słupki podtrzymujące furtkę.

Rys. 1. Granica (linia przerywana) zabytkowego parku w Potulicach: a – rozmieszczenie drzew, b – położenie badanego obiektu w Polsce

Fig. 1. The boundary (dashed line) of the historical park in Potulice: a – distribution of trees, b – location of this park in Poland

TEREN BADAŃ

Park jest położony w centrum wsi Potulice (GPS: 53°27' N, 17°10' E), w województwie wielkopolskim, powiecie złotowskim i gminie Lipka (rys. 1b). Od miasta Złotów jest oddalony około 18 km na północny wschód.

Obecnie powierzchnia badanego obiektu wynosi 5,92 ha. Park graniczy od strony północnej z drogą lokalną, od północnego wschodu z zabudowaniami mieszkalnymi, od wschodu i południa z gruntami rolnymi, od południowego zachodu z zabudowaniami gospodarczymi, a od zachodu z drogą dojazdową do budynków dawnego państwowego gospodarstwa rolnego. Przez park przepływają dwa niewielkie ciekiki wodne zasilające dwa stawy: jeden o powierzchni nieco ponad 11 arów znajduje się w centralnej części, natomiast drugi nieco mniejszy, o powierzchni ponad

8 arów – w południowym krańcu. We wschodniej części parku rozciąga się teren bagienny, wokół którego rosną olsze i wierzby (rys. 1a).

W 1980 roku Majewski i in. podali, że park był podzielony na trzy działki, których właścicielami było: gospodarstwo Potulice (0,97 ha), gorzelnia (1,15 ha) oraz Urząd Gminy Lipka (3,80 ha). Obecnie dwie pierwsze działki należą do prywatnych właścicieli, a trzecia nadal jest własnością Urzędu Gminy Lipka.

MATERIAŁ I METODY

Inwentaryzację przeprowadzono w sezonie wegetacyjnym 2018 i 2019 roku. Przynależność taksonomiczną roślin drzewiastych określono według Senety i Dolatowskiego (2012).

Pomierzono drzewa o obwodzie od 130 cm. Pomiar obwodów na wysokości 130 cm wykonano taśmą

mierniczą z dokładnością do 1 cm. Drzewa zrosnięte u podstawy, a rozdzielające się na wysokości 130 cm traktowano jako osobne egzemplarze. Wysokości drzew pomierzono wysokościomierzem Suunto PM-5/1520, wysokościomierzem elektronicznym HAGLOF ECII z dokładnością do 1 m oraz w aplikacji Smart Measure.

Na postawie regionalnej klasyfikacji Kasprzaka (2005) najcenniejsze drzewa zakwalifikowano do trzech kategorii (tab. 1): o obwodach pomnikowych, o obwodach zbliżonych do pomnikowych (90% obwodu pomnikowego) oraz o obwodach okazałych (80% obwodu pomnikowego).

Stan zdrowotny badanych roślin drzewiastych określono według skali Kamińskiego i Czerniaka (2000), którzy wyróżnili następujące klasy:

0 – drzewa całkowicie zdrowe, nieznaczny posusz do 5% korony, poprawny pokrój, niewielkie uszkodzenia, brak konieczności wykonywania zabiegów pielęgnacyjnych

1 – drzewa o posuszu do 15%, konieczne niewielkie zabiegi pielęgnacyjne, niewielkie nekrozy, uszkodzenia, niewielkie dziuple, niezagrzybione

2 – drzewa o posuszu do 25% korony, połamane gałęzie, konieczność prowadzenia poważnych cięć pielęgnacyjnych, martwice kory i drewna niewielkie, płytkie dziuple, oznaki zagrzybienia, żery owadzie

3 – drzewa o posuszu do 35% korony, poważna nekroza liści, rozległe uszkodzenia pnia, konieczność wykonywania natychmiastowych cięć, głębokie dziuple

4 – drzewa o posuszu powyżej 35% korony, poważna nekroza liści, bardzo głębokie dziuple, martwice silnie zagrzybione, obumierające

5 – drzewa martwe.

Opisano także dotychczas zastosowane i proponowane zabiegi pielęgnacyjne.

Ustalono położenie geograficzne pomierzonych drzew, korzystając z urządzenia GPS w aplikacji My GPS Coordinates. Na tej podstawie sporządzono mapę rozmieszczenia drzew na badanym obszarze (rys. 1a).

WYNIKI

Na terenie parku w Potulicach stwierdzono występowanie 100 okazałych drzew reprezentujących 15 gatunków, pochodzących z 14 rodzajów i 9 rodzin (tab. 1).

Rozmieszczenie opisywanych drzew przedstawiono na mapie (rys. 1a).

Okazałe drzewa w większości należą do gatunków liściastych (13), iglaste są reprezentowane przez modrzew europejski *Larix decidua* oraz świerk pospolity *Picea abies* (rys. 2).

Większość okazałych roślin drzewiastych parku należy do gatunków rodzimych (10 gatunków – 66,6%), choć gatunki obcego pochodzenia także mają znaczny udział (5 gatunków – 33,3%). Gatunki obce geograficznie reprezentują: kasztanowiec pospolity *Aesculus hippocastanum* i orzech włoski *Juglans regia*. Pozostałe to gatunki obce ekologicznie, które w parku znajdują się poza granicą naturalnego występowania w Polsce – modrzew europejski *Larix decidua*, świerk pospolity *Picea abies* oraz lipa szerokolistna *Tilia platyphyllos*.

Zinwentaryzowane drzewa mają obwody od 130 cm do 610 cm. W przedziale od 130–199 cm mieści się 9% badanych drzew. Większość z nich (61%) ma obwody 200–299 cm, 27% mierzy 300–399 cm. Wymiary w przedziale 400–499 cm osiągnęło tylko 2% drzew. Jeden okaz wyróżnia się obwodem powyżej 600 cm.

Spśród 100 zinwentaryzowanych: 37 drzew ma obwody pomnikowe, 31 – obwody zbliżone do pomnikowych, a 32 – obwody okazałe (tab. 1). Najgrubszymi drzewami badanego obiektu są: topola biała *Populus alba* o obwodzie 610 cm i wysokości 30 m oraz dwa jesiony wyniosłe *Fraxinus excelsior* – pierwszy o obwodzie 425 cm i wysokości 27 m, natomiast drugi o obwodzie 420 cm i wysokości 30 m (tab. 1).

Wysokość opisywanych drzew wynosi od 8 m do 37 m. Najwyższe okazałe drzewa są modrzewiami europejskimi *Larix decidua* (fot. 1), a najniższa okazała się lipa drobnolistna *Tilia cordata*. W potulickim parku okazałe drzewa najczęściej osiągają wysokości z dwóch przedziałów: 25–35 m (51%) oraz 16–24 m (36%). Niewiele z nich mierzy 8–15 m (8%), a zaledwie 5% wyrasta na wysokość powyżej 35 m.

Dominują drzewa zdrowe i niewymagające zabiegów pielęgnacyjnych (77%). Blisko jedna trzecia z nich znajduje się w bardzo dobrym, a 49 okazów w dobrym stanie zdrowotnym. Najlepszym stanem zdrowotnym odznaczają się dęby szypułkowe *Quercus robur* oraz w nieco mniejszym stopniu klony pospolite *Acer platanoides*. W średniej kondycji jest 18 roślin. Złym stanem charakteryzują się trzy drzewa – lipa

Tabela 1. Wyniki inwentaryzacji najcenniejszych drzew zabytkowego parku w Potulicach
Table 1. Results of the inventory of most valuable trees of the historical park in Potulice

Lp. No	Nazwa gatunkowa Species name	Obwód Circumference cm	Wysokość Height m	Stan zdrowotny Health condition	GPS
1	2	3	4	5	6
1*	<i>Fraxinus excelsior</i>	250	26	1	53°27'46.98"N 17°10'10.10"E
2	<i>Fraxinus excelsior</i>	200	24	1	53°27'47.98"N 17°10'10.10"E
3	<i>Tilia cordata</i>	340	22	1	53°27'46.62"N 17°10'12.41"E
4	<i>Tilia cordata</i>	280	14	3	53°27'47.98"N 17°10'11.11"E
5	<i>Fraxinus excelsior</i>	240	23	1	53°27'48.12"N 17°10'12.32"E
6	<i>Fraxinus excelsior</i>	200	22	1	53°27'48.11"N 17°10'12.31"E
7	<i>Aesculus hippocastanum</i>	285	26	1	53°27'51.14"N 17°10'12.25"E
8	<i>Acer platanoides</i>	225	26	0	53°27'51.21"N 17°10'12.09"E
9	<i>Aesculus hippocastanum</i>	292	32	1	53°27'52.02"N 17°10'15.06"E
10	<i>Aesculus hippocastanum</i>	290	24	2	53°27'50.28"N 17°10'15.63"E
11	<i>Fraxinus excelsior</i>	314	35	1	53°27'51.06"N 17°10'13.96"E
12	<i>Aesculus hippocastanum</i>	310	18	2	53°27'50.96"N 17°10'13.94"E
13	<i>Aesculus hippocastanum</i>	246	23	1	53°27'50.91"N 17°10'14.01"E
14	<i>Aesculus hippocastanum</i>	293	22	1	53°27'50.86"N 17°10'14.02"E
15	<i>Aesculus hippocastanum</i>	285	27	1	53°27'49.98"N 17°10'14.45"E
16	<i>Fraxinus excelsior</i>	425	27	1	53°27'49.35"N 17°10'13.72"E
17	<i>Aesculus hippocastanum</i>	300	17	2	53°27'50.39"N 17°10'12.78"E
18	<i>Fraxinus excelsior</i>	260	36	1	53°27'50.38"N 17°10'12.84"E
19	<i>Acer platanoides</i>	200	27	0	53°27'50.37"N 17°10'12.85"E
20	<i>Acer platanoides</i>	205	27	0	53°27'50.36"N 17°10'12.86"E
21	<i>Fraxinus excelsior</i>	300	30	1	53°27'50.34"N 17°10'12.88"E
22	<i>Aesculus hippocastanum</i>	310	20	2	53°27'48.13"N 17°10'14.76"E
23	<i>Fraxinus excelsior</i>	201	24	0	53°27'50.30"N 17°10'16.60"E
24	<i>Quercus robur</i>	350	30	0	53°27'50.96"N 17°10'17.51"E
25	<i>Larix decidua</i>	305	32	0	53°27'50.54"N 17°10'17.10"E
26	<i>Larix decidua</i>	290	36	0	53°27'50.52"N 17°10'17.27"E
27	<i>Larix decidua</i>	325	35	0	53°27'50.60"N 17°10'17.39"E
28	<i>Larix decidua</i>	300	19	5	53°27'50.93"N 17°10'17.46"E
29	<i>Aesculus hippocastanum</i>	262	22	1	53°27'52.64"N 17°10'17.53"E

Tabela 1 – cd. / Table 1 – cont.

1	2	3	4	5	6
30	<i>Aesculus hippocastanum</i>	292	24	1	53°27'50.94"N 17°10'17.47"E
31	<i>Carpinus betulus</i>	170	10	3	53°27'50.06"N 17°10'18.30"E
32	<i>Carpinus betulus</i>	175	14	3	53°27'49.84"N 17°10'17.89"E
33	<i>Carpinus betulus</i>	183	22	1	53°27'50.72"N 17°10'17.52"E
34	<i>Carpinus betulus</i>	175	24	1	53°27'49.80"N 17°10'18.86"E
35	<i>Fagus sylvatica</i>	325	30	0	53°27'48.23"N 17°10'17.37"E
36	<i>Acer platanoides</i>	190	17	0	53°27'49.60"N 17°10'19.99"E
37	<i>Acer platanoides</i>	202	20	1	53°27'48.97"N 17°10'19.67"E
38	<i>Carpinus betulus</i>	169	14	2	53°27'50.16"N 17°10'18.74"E
39	<i>Carpinus betulus</i>	170	17	0	53°27'49.50"N 17°10'19.77"E
40	<i>Fraxinus excelsior</i>	205	23	0	53°27'49.55"N 17°10'21.73"E
41	<i>Acer platanoides</i>	220	26	1	53°27'48.78"N 17°10'15.41"E
42	<i>Aesculus hippocastanum</i>	240	27	2	53°27'48.39"N 17°10'15.98"E
43	<i>Carpinus betulus</i>	205	21	1	53°27'48.68"N 17°10'20.87"E
44	<i>Fraxinus excelsior</i>	220	28	1	53°27'48.46"N 17°10'16.11"E
45	<i>Fraxinus excelsior</i>	235	30	0	53°27'48.45"N 17°10'16.09"E
46	<i>Larix decidua</i>	300	37	1	53°27'48.59"N 17°10'20.84"E
47	<i>Fagus sylvatica</i>	325	27	0	53°27'48.52"N 17°10'20.95"E
48	<i>Aesculus hippocastanum</i>	325	18	0	53°27'48.35"N 17°10'16.16"E
49	<i>Populus alba</i>	610	30	3	53°27'48.30"N 17°10'16.18"E
50	<i>Picea abies</i>	270	30	1	53°27'48.40"N 17°10'18.58"E
51	<i>Alnus glutinosa</i>	364	26	1	53°27'48.21"N 17°10'20.84"E
52	<i>Carpinus betulus</i>	250	25	1	53°27'48.16"N 17°10'19.92"E
53	<i>Alnus glutinosa</i>	200	22	1	53°27'47.64"N 17°10'21.98"E
54	<i>Quercus robur</i>	370	25	1	53°27'46.35"N 17°10'16.54"E
55	<i>Fraxinus excelsior</i>	390	30	3	53°27'46.20"N 17°10'18.01"E
56	<i>Salix alba</i>	290	10	2	53°27'48.42"N 17°10'20.30"E
57	<i>Aesculus hippocastanum</i>	295	26	1	53°27'45.57"N 17°10'14.48"E
58	<i>Acer platanoides</i>	220	25	1	53°27'46.35"N 17°10'16.55"E
59	<i>Aesculus hippocastanum</i>	270	24	0	53°27'45.60"N 17°10'17.53"E
60	<i>Fagus sylvatica</i>	300	25	1	53°27'47.64"N 17°10'19.44"E
61	<i>Carpinus betulus</i>	250	20	2	53°27'47.03"N 17°10'21.67"E

Tabela 1 – cd. / Table 1 – cont.

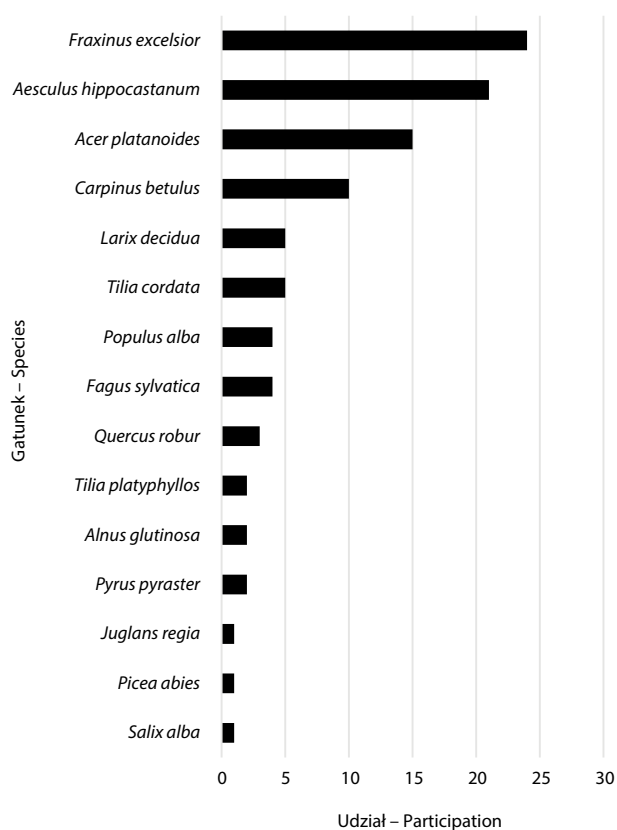
1	2	3	4	5	6
62	<i>Fagus sylvatica</i>	320	25	1	53°27'46.85"N 17°10'20.93"E
63	<i>Fraxinus excelsior</i>	300	18	1	53°27'45.57"N 17°10'17.49"E
64	<i>Fraxinus excelsior</i>	204	27	5	53°27'45.58"N 17°10'17.51"E
65	<i>Carpinus betulus</i>	255	19	1	53°27'45.93"N 17°10'22.46"E
66	<i>Juglans regia</i>	200	18	2	53°27'45.51"N 17°10'17.05"E
67	<i>Pyrus pyraster</i>	218	14	2	53°27'42.39"N 17°10'19.51"E
68	<i>Acer platanoides</i>	217	21	1	53°27'42.32"N 17°10'19.54"E
69	<i>Acer platanoides</i>	248	25	1	53°27'42.32"N 17°10'19.55"E
70	<i>Acer platanoides</i>	235	25	0	53°27'42.32"N 17°10'19.56"E
71	<i>Tilia cordata</i>	290	25	0	53°27'42.32"N 17°10'19.53"E
72	<i>Tilia cordata</i>	290	23	0	53°27'42.31"N 17°10'19.53"E
73	<i>Pyrus pyraster</i>	130	12	5	53°27'41.03"N 17°10'19.01"E
74	<i>Acer platanoides</i>	200	30	0	53°27'42.30"N 17°10'19.51"E
75	<i>Acer platanoides</i>	220	25	0	53°27'42.33"N 17°10'19.51"E
76	<i>Acer platanoides</i>	246	26	1	53°27'42.73"N 17°10'15.91"E
77	<i>Acer platanoides</i>	325	20	1	53°27'41.70"N 17°10'18.44"E
78	<i>Fraxinus excelsior</i>	205	20	0	53°27'42.73"N 17°10'15.90"E
79	<i>Tilia platyphyllos</i>	285	27	4	53°27'42.72"N 17°10'15.87"E
80	<i>Tilia platyphyllos</i>	250	27	1	53°27'42.72"N 17°10'15.88"E
81	<i>Acer platanoides</i>	180	18	1	53°27'42.29"N 17°10'17.26"E
82	<i>Fraxinus excelsior</i>	260	25	2	53°27'42.69"N 17°10'15.75"E
83	<i>Fraxinus excelsior</i>	240	26	4	53°27'42.70"N 17°10'15.77"E
84	<i>Fraxinus excelsior</i>	205	26	2	53°27'42.70"N 17°10'15.77"E
85	<i>Fraxinus excelsior</i>	230	25	1	53°27'42.66"N 17°10'15.74"E
86	<i>Fraxinus excelsior</i>	420	30	1	53°27'42.40"N 17°10'16.04"E
87	<i>Aesculus hippocastanum</i>	260	24	1	53°27'43.88"N 17°10'14.83"E
88	<i>Aesculus hippocastanum</i>	255	25	1	53°27'44.12"N 17°10'14.96"E
89	<i>Aesculus hippocastanum</i>	260	25	1	53°27'44.38"N 17°10'14.26"E
90	<i>Aesculus hippocastanum</i>	265	25	1	53°27'44.39"N 17°10'14.26"E
91	<i>Fraxinus excelsior</i>	255	28	0	53°27'45.20"N 17°10'13.91"E
92	<i>Tilia cordata</i>	325	8	3	53°27'45.64"N 17°10'14.69"E
93	<i>Fraxinus excelsior</i>	310	30	0	53°27'46.13"N 17°10'13.15"E

Tabela 1 – cd. / Table 1 – cont.

1	2	3	4	5	6
94	<i>Aesculus hippocastanum</i>	260	24	1	53°27'45.57"N 17°10'14.48"E
95	<i>Quercus robur</i>	335	28	0	53°27'45.68"N 17°10'14.63"E
96	<i>Populus alba</i>	310	27	1	53°27'45.84"N 17°10'13.88"E
97	<i>Populus alba</i>	330	28	0	53°27'45.82"N 17°10'13.95"E
98	<i>Populus alba</i>	312	25	0	53°27'45.83"N 17°10'13.96"E
99	<i>Aesculus hippocastanum</i>	243	28	0	53°27'44.25"N 17°10'12.75"E
100	<i>Fraxinus excelsior</i>	208	16	1	53°27'43.44"N 17°10'09.62"E

*Najgrubsze drzewa w parku. Cieniowanie – drzewa o obwodach pomnikowych. Pogrubienie – drzewa o obwodach zbliżonych do pomnikowych. Podkreślone – drzewa okazałe.

*The thickest trees in the park. Shading – trees of monumental circumferences. Bold – trees with a circumference close to that of a natural monument. Underlined – impressive trees.

Rys. 2. Udział drzew poszczególnych gatunków występujących w zabytkowym parku w Potulicach

Fig. 2. Shares of trees from individual species in the historical park in Potulice

drobnolistna *Tilia cordata* (92¹), jesion wyniosły *Fraxinus excelsior* (55) i topola biała *Populus alba* (49). W bardzo złym stanie są lipa szerokolistna *Tilia platyphyllos* (79) oraz jesion wyniosły *Fraxinus excelsior* (83). Do odnotowanych trzech martwych drzew należą modrzew europejski *Larix decidua* (28), jesion wyniosły *Fraxinus excelsior* (64) oraz grusza pospolita *Pyrus pyraster* (73). Pnie badanych drzew są zwykle proste i zdrowe. Jednakże zdarzają się okazy (pojedyncze przypadki) ze sporymi otwartymi ranami, z pustymi w środku pniami (kasztanowce, lipy) czy z trocinami i żerami różnych gatunków owadów (kasztanowce, jesiony). Na pniu najgrubszej topoli białej zaobserwowano dużych rozmiarów narośl. Na wielu kasztanowcach, lipach, bukach i jesionach są widoczne rany zabliźnione przez kallus po wykonywanych zabiegach pielęgnacyjnych – usunięciach martwych i złamanych dolnych konarów koron drzew. Na drzewach wymienionych gatunków zaobserwowano także dziuple. Drzewa regularnie są poddawane cięciom pielęgnacyjnym (sanitarnym, korygującym prześwietlającym, odmładzającym i formującym). Jedynie graby pospolite wymagają cięć sanitarnych w celu usunięcia chorych lub martwych pędów, gałęzi i konarów.

¹ Numer na mapie.

Fot. 1. Modrzew europejski – najwyższe okazałe drzewo w zabytkowym parku w Potulicach (fot. M. R. Szczepański)
Photo 1. European larch – the highest impressive tree in the historical park in Potulice (photo M. R. Szczepański)

PODSUMOWANIE

Pierwszą inwentaryzacją zabytkowego parku w Potulicach jest ewidencja Majewskiego i in. (1980). Stwierdzili oni występowanie 46 gatunków i odmian drzew, krzewów i pnączy, w tym 22 gatunków oraz odmian drzew liściastych, 7 gatunków drzew iglastych, 13 gatunków krzewów liściastych i 4 gatunków pnączy. W składzie gatunkowym starodrzewia dominowały: topole, brzoza, klon (375 cm²), jesion, kasztanowiec (213 cm) oraz drzewa owocowe. Poza tym Majewski i in. (1980) podają kilka najgrubszych okazów, np.: orzecha włoskiego (156 cm), modrzewia europejskiego (228 cm), sosnę czarną (175 cm), sosnę wejmutkę (183 cm) czy jodłę jednobarwną (198 cm). Przytoczeni autorzy opisali jedynie dwa drzewa o wymiarach pomnikowych: jesion wyniosły o obwodzie 355 cm i wysokości 28 m oraz klon jawor o obwodzie 375 cm i wysokości 24 m. W zbiorze dendrologicznym największy udział miały następujące rodzaje:

² Najgrubsze okazy danego gatunku.

grab – 20%, olsza – 20%, jesion – 10%, świerk – 10%, kasztanowiec – 5% i klon – 5%.

Inwentaryzacja Szczepańskiego (2019) wykazała 100 okazałych drzew. Odnaleziono kilka okazów z wcześniejszej ewidencji – orzecha włoski *Juglans regia* o obwodzie 200 cm, modrzew europejski *Larix decidua* o obwodzie 325 cm czy jesion wyniosły *Fraxinus excelsior* o obwodzie 425 cm. Nie odnaleziono sosen: czarnej *Pinus nigra* i wejmutki *Pinus strobus* oraz jodły kalifornijskiej *Abies concolor*. W wyniku inwentaryzacji opisano 37 drzew o obwodach pomnikowych. Najwięcej jesionów wyniosłych *Fraxinus excelsior* – 11 szt. (425 cm) i klonów pospolitych *Acer platanoides* – 8 szt. (335 cm). Pozostałe to: kasztanowiec pospolite *Aesculus hippocastanum* – 4 szt. (325 cm), graby pospolite *Carpinus betulus* – 4 szt. (255 cm), buki pospolite *Fagus sylvatica* – 3 szt. (325 cm) i lipy drobnolistne *Tilia cordata* – 2 szt. (340 cm). Stwierdzono po jednej sztuce: olszy czarnej *Alnus glutinosa* (364 cm), orzecha włoskiego *Juglans regia* (200 cm), modrzewia europejskiego *Larix decidua* (325 cm), topoli białej *Populus alba* (610 cm) i gruszy pospolitej

Pyrus pyraister (218 cm). W składzie gatunkowym starodrzewia dominują: jesion wyniosły *Fraxinus excelsior* (24%), kasztanowiec pospolity *Aesculus hippocastanum* (21%), klon pospolity *Acer platanoides* (15%), grab pospolity *Carpinus betulus* (10%), buk pospolity *Fagus sylvatica* (5%), modrzew europejski *Larix decidua* (5%), lipa drobnolistna *Tilia cordata* (5%) i dąb szypułkowy *Quercus robur* (3%). Udział pozostałych gatunków jest niewielki (do 2%; rys. 2).

Starodrzew zabytkowego parku w Potulicach jest cenny i różnorodny pod względem gatunkowym, dominują w nim drzewa rodzime, choć nie brakuje też gatunków pochodzenia obcego. Większość opisywanych drzew znajduje się w dobrym i bardzo dobrym stanie zdrowotnym.

PODZIĘKOWANIE

Autorzy składają podziękowanie Adrianie Szczepańskiej za korektę językową.

PIŚMIENNICTWO

- Auer, E., Ciżmowska, G., Kalka, K., Redzimska, I., Wolska, B. (1999) Gmina Lipka. Krótka historia 18 wsi [Lipka commune. The short history of 18 village communities]. Piła: Akapit [in Polish].
- Bożętka, B. (2007). Parki i ogrody historyczne w krajobrazie województwa wielkopolskiego [Parks and historical gardens in the landscape of the Wielkopolskie Province]. Poznań: Bogucki Wyd. Nauk. [in Polish].
- Czekalski, M. (1988). Parki wiejskie i ich znaczenie dla kultury [Rural parks and their importance for culture]. Przegl. Wlkp., 1, 44–47 [in Polish].
- Dylawerska, J., Dylawerski, M., Gąbka, M., Jaszczyk, M., Kosiba, K., Kurek, R., ..., Ziółkowski, G. (2004). Przyroda Krajny Złotowskiej [Nature of Krajna Złotów]. Toruń: Wyd. Urbański [in Polish].
- GUS (2017). Ochrona środowiska 2017. Parki i ogrody historyczne według województw [Parks and historical gardens in individual provinces]. Warszawa: GUS [in Polish].
- Kamiński, B., Czerniak, A. (2000). Badanie drzewostanów oraz sporządzenie opinii naukowej kwalifikującej do stworzenia wykazu inwentaryzowanych starych cennych drzew na terenie miasta Poznania [Investigations of stands and the preparation of a scientific opinion for the establishment of the inventory list of old, valuable trees found in the city of Poznań]. Niepublikowany maszynopis. Katedra Inżynierii Leśnej, Uniwersytet Przyrodniczy, Poznań [in Polish].
- Kasprzak, K. (2005). Ochrona pomników przyrody. Zasady postępowania administracyjnego [Protection of nature monuments. The rules of administrative proceedings]. Poznań: Wyd. Abrys [in Polish].
- Kasprzak, K. (2011). Drzewa – pomniki przyrody i pamiątki kultury [Trees – nature monuments and cultural heritage items]. Turyst. Kult., 4, 17–38 [in Polish].
- Łapiński, W., Łapiński, R. (2014). Przyroda i leśnictwo Pomorza Zachodniego i Wielkopolski w zasięgu Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Pile [Nature and Forests of the Western Pomerania and Wielkopolska regions within the boundaries of the Regional Directorate of State Forests in Piła]. Bryzgiel: Wyd. Włodzimierz Łapiński [in Polish].
- Majewski, Z., Plucińska, H., Polak, E. (1980). Ewidencja parku w Potulicach [Records of the park in Potulice]. Piła: WKZ [in Polish].
- Olaczek, R. (1978). Funkcje parków wiejskich. Ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego [Functions of rural parks. Protection and modification of natural environment]. Kraków: Zakład Ochrony Przyrody PAN [in Polish].
- Przykładowe wymiary drzew, kwalifikujące je do ochrony, według propozycji sformułowanych dla wybranych kompleksów leśnych w Polsce (b.d.). https://www.kp.org.pl/pdf/poradniki/drzewa_pomnikowe.htm
- Radzion, N., Wrońska-Pilarek, D., Maliński, T. (2018). Najcenniejsze drzewa użytków ekologicznych „Dębina I” i „Dębina II” w Poznaniu [The most valuable trees of the ‘Dębina I’ and ‘Dębina II’ ecological areas in Poznań]. Acta Sci. Pol. Silv. Colendar. Ratio Ind. Lignar., 17(2), 95–106. [in Polish]. https://www.forestry.actapol.net/pub/2_2_2018.pdf
- Seneta, W., Dolatowski, J. (2012). Dendrologia [Dendrology]. Warszawa: Wyd. Nauk. PWN [in Polish].
- Szczepański M. R. (2019). Inwentaryzacja okazałych drzew zabytkowego parku w Potulicach w gminie Lipka [Inventory impressive trees in the historic park in Potulice in Lipka commune]. Niepublikowany maszynopis. Złotów [in Polish].
- Szczepański, M. R., Wrońska-Pilarek, D., Janyszek, M. (2018). Dendroflora zabytkowego parku dworskiego w Małym Buczku w województwie wielkopolskim [The dendroflora of the historical manor park in Mały Buczek, the Wielkopolskie province]. Nauka Przyr. Technol., 12, 2, 185–197 [in Polish]. <http://dx.doi.org/10.17306/J.NPT.00236>
- Vollack, M. (1989). Das Flatower Land. Ein Bildband unserer grenzmärkischen Heimat [The Złotów County. An illustrated book of our borderland homeland]. Gifhorn: Gifhorn Verlag. [in German].
- WUOZ (b.d.). Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu. <http://poznan.wuoz.gov.pl/>

IMPRESSIVE TREES OF THE HISTORICAL PARK IN POTULICE IN THE LIPKA COMMUNE

ABSTRACT

Introduction. The historical park in Potulice was established in the first half of the 19th century. It is one of the five historic parks in the Lipka commune. The park was listed in the register of monuments in 1982 under number A-421. The aim of the work was to prepare an inventory of the most impressive trees, determine their distribution, current dimensions and the health condition when compared to the inventory from 1980.

Material and methods. The research was carried out in the growing season of 2018 and 2019. Circumferences and heights of trees were measured and their health condition was assessed. Their location (GPS) was also established and a map of the distribution of impressive trees was created.

Results. A total of 100 impressive trees were inventoried, of which 37 have monumental circumferences. They belong to 15 species, coming from 14 genera and 9 families. The most common impressive trees were *Fraxinus excelsior*, *Aesculus hippocastanum*, *Acer platanoides* and *Carpinus betulus*.

Conclusions. Thanks to regular tending interventions the health condition of a majority (77%) of trees is good (1) and very good (0). Currently the park condition is moderate. The hornbeam alleys, glades, ponds and very valuable old trees have been preserved.

Keywords: dendroflora, historical park, dendrological inventory, Lipka commune

